

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΤΣΙΡΕΒΕΛΟΣ

Η ορθόδοξη μαρτυρία
κατά τη μεταπολεμική περίοδο

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ
ΠΟΡΕΥΘΕΝΤΕΣ ΚΑΙ ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΘΝΗ
ΣΤΗ ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΜΗΝΥΜΑΤΟΣ

*Στην ιερή μνήμη των γονέων μου
Γεωργίου και Ελευθερίας*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	17
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	19

Α΄ ΜΕΡΟΣ

Η ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΜΑΡΤΥΡΙΑΣ

ΚΑΙ ΤΑ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄. Η αναβίωση της ορθόδοξης μαρτυρίας. Ιστορική και κοινωνιολογική προσέγγιση	37
1. Οι απαρχές της ελληνόφωνης ορθόδοξης μαρτυρίας στον 20 ^ο αιώνα	37
2. Η πρόσκληση ομάδας Αφρικανών προς τους Ορθόδοξους (1923-1946)	38
3. Η αφύπνιση του ενδιαφέροντος για την ορθόδοξη μαρτυρία στα έθνη. Το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο . . .	40
4. Οι χριστιανικές οργανώσεις και η προεργασία για την «εξωτερική ιεραποστολή»	52
5. Οι Ρώσοι θεολόγοι της διασποράς, «η γενιά του '60» και η ορθόδοξη μαρτυρία	60
6. Η οικουμενική κίνηση και η χριστιανική ιεραποστολή . . .	62
7. Ο Σύνδεσμος και ο ιεραποστολικός χαρακτήρας της κίνησης	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄. Το περιοδικό «Πορευθέντες», ιστορικό ορόσημο για την αναβίωση της ορθόδοξης μαρτυρίας (1959-1969)	71
1. Η ορθόδοξη μαρτυρία σε θεολογικές μελέτες μέχρι το 1958	72

2. Η ίδρυση του περιοδικού, η σχέση του με τον «Σύνδεσμο» και η συμβολή του στην αναβίωση της ορθόδοξης μαρτυρίας 76
3. Η ίδρυση του «Διορθόδοξου Ιεραποστολικού Κέντρου 'Πορευθέντες'» και η συμβολή του στην ορθόδοξη μαρτυρία 86

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'. Η Εκκλησία της Ελλάδας και η οργάνωση της ελληνόφωνης ορθόδοξης μαρτυρίας στην οικουμένη. Το περιοδικό «Πάντα τα Έθνη» (1981) 94

1. Η Εκκλησία της Ελλάδας και οι πρώτες δράσεις για την ιεραποστολή κατά τη δεκαετία του '60 95
2. Η οργάνωση της ιεραποστολής από την Εκκλησία της Ελλάδας κατά τη δεκαετία του '70 99
3. Η ίδρυση του περιοδικού *Πάντα τα Έθνη* και οι ιεραποστολικές ενέργειες τις δεκαετίες του '80-'90 101

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'. Οι πρωτεργάτες των ιεραποστολικών περιοδικών 103

1. Ο Αναστάσιος Γιαννουλάτος 103
2. Ο Ηλίας Βουλγαράκης 109

Β' ΜΕΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΠΟΡΕΥΘΕΝΤΕΣ» (1959-1969)

- ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'. Περιγραφή του περιοδικού 115
1. Εκδοτικά στοιχεία 115
2. Καλλιτεχνική εργασία και δομή της ύλης 121
3. Η γλώσσα του 134
4. Οι αρθρογράφοι 138
5. Οι αναγνώστες/αναγνώστριες 152

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'. Η ύλη του περιοδικού	154
1. Μορφή άρθρων	154
2. Περιεχόμενο	158
3. Βιβλικά, Πατερικά και Υμνογραφικά παραθέματα	163
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'. Ένα νέο θεολογικό ρεύμα: Η ορθόδοξη μαρτυρία στην οικουμένη	178
1. Η θεολογική τεκμηρίωση της ορθόδοξης μαρτυρίας ...	178
2. Η «σάρκωση» του λόγου του Θεού στον πολιτισμό κάθε λαού	207
3. Η οικουμενική θεολογία και η καλλιέργεια της διαχριστιανικής επικοινωνίας και συνεργασίας	219
4. Οι χριστιανικές ιεραποστολές – Ιστορική εξέταση	239
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'. Η δημοσιογραφική ενημέρωση για τα ιεραποστολικά δρώμενα και η θρησκευολογική και πολιτιστική πληροφόρηση	249
1. Ειδήσεις από τις ιεραποστολικές εκκλησίες: Η αφρικανική και ασιατική Ορθοδοξία	250
2. Οι δρασεις του «Διορθόδοξου Ιεραποστολικού Κέντρου 'Πορευθέντες'»	255
3. Οι ιεραποστολικές δραστηριότητες του «Συνδέσμου» ...	257
4. Οι ιεραποστολικές πρωτοβουλίες των ιστορικών Εκκλησιών	258
5. Πρωτοβουλίες διάφορων φορέων ή φυσικών προσώπων για την ιεραποστολή	260
6. Η οικουμενική κίνηση και ο διαχριστιανικός διάλογος..	261
7. Θρησκευολογικές, ανθρωπολογικές, πολιτιστικές και εθνολογικές πληροφορίες	262
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'. Ο ρόλος της εικόνας στην ιεραποστολική επικοινωνία και διδαχή	265
1. Το μήνυμα του Ευαγγελίου στις ζωγραφικές συνθέσεις	

και τις φωτογραφίες των εξώφυλλων-οπισθόφυλλων . . .	265
2. Η ιεραποστολή σε εικόνες	272
3. Ποικίλα εικονικά-οπτικά στοιχεία	276
4. Η τέχνη της εικόνας και της φωτογραφίας ως ιεραποστολική πρόσκληση και διδαχή	278
ΣΥΖΗΤΗΣΗ	280

Γ' ΜΕΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΘΝΗ» (1981-1991)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'. Περιγραφή του περιοδικού	289
1. Εκδοτικά στοιχεία	289
2. Καλλιτεχνική επιμέλεια και δομή της ύλης	293
3. Η γλώσσα του	315
4. Οι αρθρογράφοι	316
5. Οι αναγνώστες/αναγνώστριες	324
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'. Το περιεχόμενο του περιοδικού	326
1. Μορφή	326
2. Περιεχόμενο	328
3. Βιβλικά, Πατερικά και Υμνογραφικά παραθέματα	332
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'. Η θεολογική θεμελίωση της ορθόδοξης μαρτυρίας	352
1. Ορθόδοξες θεολογικές θέσεις για τη μαρτυρία	352
2. Ορθόδοξη μαρτυρία και διαπολιτισμική επικοινωνία . . .	374
3. Διαχριστιανικός και διαθρησκευτικός διάλογος και ορθόδοξη μαρτυρία	380
4. Οι χριστιανικές ιεραποστολές στην Ιστορία	386
5. Ο ποιητικός λόγος ως μέσο διδαχής και διαπολιτισμικής επικοινωνίας στη διακονία της μαρτυρίας	393

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'. Δημοσιογραφική ενημέρωση για τα ιεραποστολικά δρώμενα και την επικοινωνία των πολιτιστικών ετεροτήτων	398
1. Η επικαιρότητα των νέων Εκκλησιών	399
2. Οι ιστορικές Εκκλησίες και η υποστήριξη της ορθόδοξης μαρτυρίας	413
3. Η οικουμενική κίνηση	418
4. Θρησκευολογικές, εθνολογικές, πολιτιστικές και ανθρωπολογικές πληροφορίες	419
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'. Η εικόνα ως μέσο επικοινωνίας και αγωγής	425
1. Φωτογραφίες εξώφυλλων-οπισθόφυλλων	426
2. Η ιεραποστολή και ο διάλογος των πολιτισμών στις εικόνες των άρθρων	435
3. Ποικίλα εικονικά-οπτικά στοιχεία	441
4. Η σχέση λόγου και εικόνας	442
ΣΥΖΗΤΗΣΗ	444

Δ' ΜΕΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΘΝΗ» (1992-2001)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'. Περιγραφή του περιοδικού	453
1. Εκδοτικά στοιχεία	453
2. Καλλιτεχνική επιμέλεια και δομή της ύλης	455
3. Η γλώσσα του	458
4. Οι αρθογράφοι	458
5. Οι αναγνώστες/αναγνώστριες	465
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'. Κατηγορίες της ύλης	466
1. Μορφή των άρθρων	466
2. Περιεχόμενο των άρθρων	468
3. Βιβλικά, Πατερικά και Υμνογραφικά παραθέματα	469

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'. Θεολογικές θέσεις για την ορθόδοξη μαρτυρία	479
1. Ορθόδοξες θεολογικές θέσεις για τη μαρτυρία	479
2. Η μετάδοση του μηνύματος του Ευαγγελίου σε ποικίλα πολιτισμικά περιβάλλοντα	504
3. Οικουμενική θεολογία-Διαθρησκειακός διάλογος	510
4. Αντι-οικουμενικές θέσεις για την ιεραποστολή	511
5. Η χριστιανική ιεραποστολή στην Ιστορία	515
6. Μια άλλη μορφή ιεραποστολικής διδαχής: Ο ποιητικός λόγος	522
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'. Οι δημοσιογραφικές πληροφορίες για τα δρώμενα στην ιεραποστολή	524
1. Οι ειδήσεις από τις νέες Εκκλησίες	524
2. Οι ιεραποστολικές πρωτοβουλίες των ιστορικών Εκκλησιών	553
3. Τα ιεραποστολικά συνέδρια	556
4. Ιεραποστολικοί σύλλογοι και Αποστολική Διακονία. Το αίτημα συντονισμού	558
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'. Η ενημέρωση για τον Παγκόσμιο Νότο και την πολιτιστική ετερότητα	564
1. Η επικαιρότητα στον Παγκόσμιο Νότο	564
2. Ο κοινωνικός, οικονομικός και πολιτικός λόγος	566
3. Θρησκευτολογικές, εθνολογικές, πολιτιστικές και ανθρωπολογικές πληροφορίες	570
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'. Το μήνυμα της εικόνας και της φωτογραφίας	574
1. Φωτογραφίες εξώφυλλων-οπισθόφυλλων: Ιεραποστολή και κοινωνική αλληλεγγύη	574
2. Η ιεραποστολή στις φωτογραφίες των άρθρων	584
3. Ποικίλα εικονικά-οπτικά στοιχεία	595

4. Η σχέση λόγου και εικόνας στην ιεραποστολική ενημέ- ρωση και αγωγή	596
ΣΥΖΗΤΗΣΗ	598
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	604
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	613

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Πίνακες τευχών κατά έτος	623
2. Φωτογραφίες εξώφυλλων περιοδικού «Πορευθέντες» (1959-1969)	625
3. Φωτογραφίες εξώφυλλων περιοδικού «Πάντα τα Έθνη» (1981-1991)	627
4. Φωτογραφίες εξώφυλλων και οπισθόφυλλων περιοδι- κού «Πάντα τα Έθνη» (1992-2001)	629
5. Απεικονίσεις στατιστικών στοιχείων των περιοδικών ...	631
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	637
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	639

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στα τέλη της δεκαετίας του '50 με τις θεολογικές μελέτες και τον ένθερμο ζήλο του νυν Αρχιεπισκόπου Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας κ. Αναστασίου αφυπνίστηκε η ιεραποστολική συνείδηση στον ορθόδοξο κόσμο. Το πρωτοποριακό του άρθρο «Η λησμονημένη εντολή» και η δραστηριότητά του στην διορθόδοξη πρωτοβουλία νέων ο «ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ» αποτέλεσαν τη σπίθα για να αναζωπυρωθεί το χρέος των Ορθοδόξων για την εν Χριστώ μαρτυρία στους εγγύς και τους μακράν. Στην προσπάθεια αυτή τα περιοδικά *Πορευθέντες* και *Πάντα τα Έθνη* λειτούργησαν ως αγωγός για τη μεταφορά σε πολλαπλούς αποδέκτες της θεολογικής τεκμηρίωσης της ιεραποστολής. Συγχρόνως, έθεσαν τα κριτήρια διαλόγου με τους νέους αποδέκτες της ορθόδοξης παράδοσης σε σχέση με τον πολιτιστικό τους περίγυρο και τις ποικίλες ιδιαιτερότητές τους καθώς και για την ενήμερωση, διδασχή και αγωγή των αναγνωστών/αναγνωστριών σχετικά με την ίδρυση νέων ορθοδόξων κοινοτήτων σε διάφορα μέρη της γης και τις ποικίλες ανάγκες τους.

Εκφράζω τον βαθύτατο σεβασμό και την ευγνωμοσύνη μου προς τον Μακαριώτατο Αρχιεπίσκοπο Αλβανίας κ. Αναστάσιο για το ενδιαφέρον που έδειξε για την έρευνά μου, τον χρόνο που διέθεσε και τις πολύτιμες πληροφορίες και επεξηγήσεις που πρόσφερε για το θέμα αυτής της εργασίας, το οποίο εν πολλοίς ταυτίζεται με τις πρώτες δεκαετίες της δικής του πρωτοποριακής φωτισμένης ιεραποστολικής δράσης.

Εκ βάθους καρδιάς ευχαριστώ την Ομότιμη Καθηγήτρια κ. Δήμητρα Κούκουρα για τη συνεχή επιστημονική συμπαράσταση σε όλα τα στάδια της εκπόνησης της παρούσας έρευνας κα-

θώς και για τη γόνιμη ανταλλαγή των απόψεων σχετικά με τις μεθοδολογικές προδιαγραφές του κειμένου.

Επίσης, ευχαριστίες ανήκουν στα μέλη των διαφόρων ιεραποστολικών κινήσεων, τα οποία μου παρείχαν χρήσιμες πληροφορίες και ειδικότερα προς τις κκ Αργυρώ Κοντογιώργη και Σωτηρία Δογάνη, μέλη του «Διορθόδοξου Ιεραποστολικού Κέντρου 'Πορευθέντες'», για το αρχαιακό υλικό του περιοδικού *Πορευθέντες*, που μου διέθεσαν. Ανάλογες ευχαριστίες εκφράζονται προς τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Φαναρίου κ. Αγαθάγγελο, Γενικό Διευθυντή της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδας, τον Αρχιμανδρίτη Αλέξιο Ψοϊνο, Διευθυντή Υπηρεσιών της Αποστολικής Διακονίας και τον κ. Ευάγγελο Μαρινόπουλο, υπάλληλο του «Γραφείου Εξωτερικής Ιεραποστολής» της Εκκλησίας της Ελλάδας και υπεύθυνο ύλης του περιοδικού *Πάντα τα Έθνη*, για τις αναγκαίες πληροφορίες που μου έδωσαν για το περιοδικό, στον συγγραφέα Δημοσθένη Καμπούρη για τη διόρθωση των αβλεπτημάτων καθώς επίσης και στον οικονομολόγο Σωτήριο Πιτσογιάννη για τις υποδείξεις σε θέματα της αρμοδιότητάς του. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω και στον κ. Γιώργο Χατζηιακώβου για τη φιλοξενία του βιβλίου στις εκδόσεις Αρμός.

Ευχαριστίες πολλές οφείλονται στη σύζυγό μου Μαριάννα και τους δυο γιους μας, Γεώργιο και Κωνσταντίνο, για την αλόγυστη συμπαράσταση και υπομονή τους κατά τη διάρκεια της συγγραφής του παρόντος βιβλίου.

Μνημονεύω με ευλάβεια τους γονείς μου Γεώργιο και Ελευθερία που με τη ζωή τους μού δίδαξαν να ζω μέσα στην Εκκλησία.

Ν.Γ.Τ

Θεσσαλονίκη, Κυριακή της Πεντηκοστής 2023

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Κύριος μετά την ανάστασή Του παρέδωσε μια σαφή εντολή στους μαθητές Του: «πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη»¹ και «ἔσεσθέ μου μάρτυρες [...] ἕως ἑσχάτου τῆς γῆς»² και οι Απόστολοι οι ίδιοι και διαμέσου των αιώνων οι μαθητές τους μετέφεραν το μήνυμα στην οικουμένη, ότι με την ανάσταση του Ιησού Χριστού «ἕσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος»³. Για λόγους, όμως, ιστορικούς η ορθόδοξη χριστιανική μαρτυρία στα ἔθνη δε συνεχίστηκε⁴.

Στον ελλαδικό χώρο το ενδιαφέρον για το κήρυγμα του Ευαγγελίου στην οικουμένη αφυπνίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του '50 και σταδιακά αυξήθηκε τα επόμενα χρόνια μέχρι και τις μέρες μας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ίδρυση νέων τοπικών εκκλησιών στις χώρες της Ασίας, της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής.

Στην αφύπνιση αυτή συνέβαλαν τα ιεραποστολικά περιοδικά, τα οποία εκδόθηκαν από την Εκκλησία της Ελλάδας και από διάφορους ιδιωτικούς ιεραποστολικούς συλλόγους. Με την ύλη τους έκαναν γνωστή τη θεολογία της ορθόδοξης εν Χριστώ μαρτυρίας (ιεραποστολής)⁵ στα ἔθνη και φρόντισαν για τη δη-

¹ Μτ. 28:19.

² Πρ. Απ. 1:8.

³ Α' Κορ. 15:26.

⁴ Οι ιεραποστολικές προσπάθειες του Πατριαρχείου Μόσχας τερματίστηκαν αφηνίδια το 1917 με την επανάσταση των Μπολσεβίκων, ενώ οι αντίστοιχες των ελληνόφωνων Ανατολικών Πατριαρχείων διακόπηκαν με την κατάκτηση τους από τους Οθωμανούς κατά τον ύστερο Μεσαίωνα. Αναστασίου, *Ιεραποστολή*, σελ. 162.

⁵ Επιλέχθηκε ο όρος «μαρτυρία» αντί του «ιεραποστολή», διότι ο πρώτος απαντά στην Καινή Διαθήκη (Πρ. 1:8) και σημαίνει τη μεταφορά του Ευαγ-

μοσιογραφική ενημέρωση των αναγνωστών σχετικά με τα δρώμενα στις νέες ιεραποστολικές εκκλησίες. Συνάμα, μερίμνησαν για την κινητοποίηση του κόσμου, ώστε να συνδράμει ποικιλοτρόπως και να υποστηρίξει την περαιτέρω συνέχεια του ιεραποστολικού έργου.

Η έρευνα για την αναβίωση της ελληνόφωνης μαρτυρίας και η συμβολή των ιεραποστολικών περιοδικών σε αυτό το θέμα οπωσδήποτε αποτελεί αντικείμενο της Νεότερης Εκκλησιαστικής Ιστορίας. Ωστόσο, τα κείμενα των ιεραποστολικών περιοδικών μπορούν να προσεγγισθούν και ως προς τη γενικότερη ομιλητική και επικοινωνιακή διαδικασία, η οποία «προσφέρει τη δυνατότητα να λαμβάνονται υπόψη όλοι οι παράγοντες που συντελούν στη μετάδοση και την πρόσληψη του μηνύματος του ευαγγελίου σ' ένα συγκεκριμένο χώρο και χρόνο»⁶.

Για το λόγο αυτό στη μελέτη μας επιλέξαμε να ασχοληθούμε με την επικοινωνιακή διάσταση των ιεραποστολικών περιοδικών. Συγκεκριμένα, ερευνήσαμε τα εξής: τους αρθρογράφους, το περιεχόμενο, τη θεολογική τεκμηρίωση, τα στοιχεία διαπολιτισμικού διαλόγου και τις δημοσιογραφικές πληροφορίες των κειμένων, καθώς και τον ρόλο της εικόνας, ώστε να κατανοηθεί πληρέστερα ο τρόπος με τον οποίο το περιοδικό και ειδικότερα η Εκδοτική Επιτροπή (πομπός) μεταδίδουν το μήνυμά τους στους αναγνώστες (αποδέκτες)⁷.

γελίου ως ελεύθερη πράξη μεταφοράς της εν Χριστώ ζωής. Σύμφωνα με τον Ηλία Βουλγαράκη ο όρος «ιεραποστολή» δεν υπάρχει στην εκκλησιαστική παράδοση, αλλά αποτελεί νεοελληνική έμπνευση του 19^{ου} αιώνα. Για περισσότερα σχετικά με τη χρήση λέξεων που έλαβαν παρόμοια σημασία βλ. Βουλγαράκη, *Η ιεραποστολή*, σελ. 82-148.

⁶ Κούκουρα, *Το μήνυμα*, σελ. ix.

⁷ Με τον όρο «επικοινωνία» αποδεχόμαστε τη σύντομη αλλά μεστή περιγραφή του Βασίλη Νόττα ότι «είναι η αποστολή μηνυμάτων με σκοπό την πρόκληση μιας απάντησης» (Νόττα, *Από τον Βωμό*, σελ. 31). Βέβαια, η πραγματική-αντικειμενική ανίχνευση της επίτευξης αυτού του στόχου δε δύναται να καταμετρηθεί. Επομένως, η επικοινωνία αυτή καθ' εαυτή αποτελεί πράξη

Στο πρώτο στάδιο της εργασίας ασχοληθήκαμε με τη συλλογή των πηγών (ιεραποστολικά περιοδικά). Στη συνέχεια, ακολουθεί ένας κατάλογος των ιεραποστολικών περιοδικών που εκδόθηκαν και εκδίδονται στην Ελλάδα μέχρι σήμερα:

α) Το πρώτο ιεραποστολικό περιοδικό που δημοσιεύτηκε είναι το *Πορευθέντες*, το οποίο γεννήθηκε μέσα από τις διεργασίες του «Συνδέσμου»⁸ το 1959 και κυκλοφόρησε με τη μέριμνα του «Διορθόδοξου Ιεραποστολικού Κέντρου 'Πορευθέντες'» έως το έτος 1969. Στόχος του υπήρξε η θεολογική τεκμηρίωση της χριστιανικής μαρτυρίας και η ιεραποστολική αφύπνιση των Ορθόδοξων⁹.

β) Το περιοδικό *Εξωτερική Ιεραποστολή* της «Αδελφότητας Ορθόδοξου Εξωτερικής Ιεραποστολής Θεσσαλονίκης» άρχισε να τυπώνεται το 1964 σε άτακτα χρονικά διαστήματα, αρχικά ως δισέλιδο πληροφοριακό δελτίο με την ονομασία *Οι Φίλοι της Ουγκάντας*. Ο σκοπός του ήταν να πληροφορήσει τους δωρητές για τη διαχείριση των χρημάτων που πρόσφεραν στην Αδελφό-

ελεύθερη-αυτόβουλη από τον δέκτη και δεν περιλαμβάνει σε καμία περίπτωση -κατά την έκφραση του Umberto Eco- τον «αναγνώστη-πρότυπο» (Eco, *Ερμηνεία*, σελ. 90). Στην παρούσα εργασία τα στοιχεία της επικοινωνίας διερευνώνται ως φαινόμενα της ανθρώπινης, πολιτισμικής και κοινωνικής δραστηριότητας (Kron & Σοφός, *Διδακτική*, 35).

⁸ Η Παγκόσμια Αδελφότητα Ορθόδοξου Νεολαίας «Σύνδεσμος» ιδρύθηκε το 1953 και είχε ως έργο να φέρει σε επικοινωνία τις ανά τον κόσμο ορθόδοξες νεανικές κινήσεις, με σκοπό την αλληλογνωριμία και την αλληλεγγύη μεταξύ τους, καθώς και την κοινή τους τοποθέτηση απέναντι στις θέσεις των ετεροδόξων κατά τις διαχριστιανικές συναντήσεις. Από τότε μέχρι σήμερα ο «Σύνδεσμος» συνεχίζει τις εργασίες του, εμπλουτιζόμενος ταυτόχρονα από ορθόδοξες νεανικές κινήσεις που συμμετέχουν στις εργασίες του. Βλ. Bos (ed.), *The Bond*, pgs 13-50. Πρβλ. Κουμπιάρη, *Σύντομη αναφορά*, σελ. 29 κ.ε.. Επίσης, πρβλ. και την επίσημη ιστοσελίδα του «Συνδέσμου» (ανακτήθηκε 22-6-2023): <http://syndesmostemporary.blogspot.gr/>.

⁹ Πληροφορίες σχετικά με την δράση του «Διορθόδοξου Ιεραποστολικού Κέντρου 'Πορευθέντες'» και αρχείο όλων των τευχών της ελληνικής και της αγγλικής έκδοσης του περιοδικού *Πορευθέντες* βλ. στην ιστοσελίδα (ανακτήθηκε 26-06-2023): <http://porefthentes.gr/>.

τητα. Με το πέρασμα των ετών εμπλούτισε τις στήλες του και κυκλοφόρησε ως κανονικό περιοδικό το 1972. Εκείνο το έτος άλλαξε την ονομασία του σε *Εξωτερική Ιεραποστολή*, τίτλο τον οποίο διατηρεί μέχρι σήμερα. Η ύλη του επικεντρώνεται στη δημοσίευση ενημερωτικών-πληροφοριακών στοιχείων για την ιεραποστολή¹⁰.

γ) Το περιοδικό *Πάντα τα Έθνη* της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδας τυπώθηκε για πρώτη φορά το 1981 και συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας. Αποτελεί το ενημερωτικό και πληροφοριακό όργανο της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος. Η αρθρογραφία του περιλαμβάνει θεολογικά και ενημερωτικά-πληροφοριακά κείμενα¹¹.

δ) Η περιοδική κυκλοφορία του *Ιεραποστολικού Ταχυδρόμου* ξεκίνησε το 1984. Οφείλεται στις πρωτοβουλίες του «Πανελληνίου Χριστιανικού Ομίλου Ορθόδοξης Ιεραποστολής» και εδρεύει στην Αθήνα. Το υλικό του αφορά κυρίως σε δημοσιογραφικού τύπου κείμενα, σχετικά με τα ιεραποστολικά κλιμάκια που υποστηρίζει ο παραπάνω όμιλος¹².

ε) Το *Φως Εθνών* προέρχεται από τον «Σύλλογο Ορθόδοξης Ιεραποστολής 'Ο Πρωτόκλητος'». Εδρεύει στην Πάτρα και τυπώθηκε για πρώτη φορά το 1989. Το περιεχόμενό του είναι κυρίως ειδησεογραφικό.

¹⁰ Οι πληροφορίες ελήφθησαν από τα ίδια τα έντυπα και την ιστοσελίδα του συλλόγου (ανακτήθηκε 26-06-2023): <http://ierapostoles.gr/>.

¹¹ Πληροφορίες σχετικά με το ιεραποστολικό έργο της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδας βλ. στην ιστοσελίδα (ανακτήθηκε 26-06-2023): http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/mission/ierapostolh.asp. Για το αρχείο των τευχών του περιοδικού *Πάντα τα Έθνη* από το 2003 (τεύχ. 86) μέχρι το Μάρτιο του 2023 (τεύχ. 165) βλ.: http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/mission/ierapostolh.asp?main=periodiko.htm. Ανακτήθηκε 26-6-2023.

¹² Οι πληροφορίες αντλήθηκαν από την επίσημη ιστοσελίδα του Πανελληνίου Χριστιανικού Ομίλου Ορθόδοξης Ιεραποστολής (ανακτήθηκε 26-08-2023): <http://www.ierapostoli.gr/>.